

281.64
71100
1861

Գ. Ա. Օգեան
Գ. Մարտի, 1861
Ս. ԵՐՈՒՍԵՂԻՍԵՅ ԻՆԴԻՐՆ

ՈՒ

Մ Է Ճ Մ Ո Ւ Ա

Այժմուայի Հավատիս օրագիրը որ տաճկե-
րէն լեզուով կը հրատարակվի և Քաթօլիկ կրօն-
քին կը ծառայէ, | ռուսաւորչական Հայոց վերա-
բերեալ խնդրոյ մը վրայ երկու երկար յօդուած
հրատարակած է :

Ըյս խնդիրը՝ Ս. Երուսաղէմայ խնդիրն է :

Եթէ կայ անանկ տեղ մը ուր զանազան քրիս-
տոնեայ հասարակութեանց կրօնական շահերը
աւելի սաստիկութեամբ քան այլուրեք իրարու
կ'ընդհարկանին, իրարու հետ կը մարտնչին և ի
բար ջնջել կ'ըստառնան, այն տեղը անտարակոյս
Ս. Երուսաղէմայ քաղաքն է :

Եթէ երբէք կարելի ըլլայ ուրիշ տեղ այս շա-
հերն իրարու հետ հաշտեցնել և զանազան դա-
ւանութեամբ քրիստոնեայներն եղբայրսիրու-
թեան ու խաղաղութեան մէջ պահել իրարու
հետ, այս եղբայրսիրութիւնն անկարելի եղած է

Ս. Երուսաղէմայ մէջ, ուր Քրիստոս վասն սիրոյ
մարդկութեան ի խաչ մասնեցաւ : Յաւալի բան
մըն է ասի և հակասական կ'երեւայ որ այն քա-
ղաքն որ քրիստոնէութեան խանձարուրն ու օր-
բանն եղաւ, ասանկ քրիստոնէութեան ոգւոյն
ընդդէմ ատելութեան ու կռուոյ աստարեզ ըլլայ
նայն իսկ քրիստոնէից մէջ : Աեզի հարկ չ'է հոս
ասոր պատճառները բնտուել, միայն իբր կը հաս-

տատենք : Ամենքը գիտեն թէ վերջին Արեւելե-
 ան պատերազմը Ս. Տեղեաց խնդիրէ մը ծա-
 դեցաւ :

Ուրեմն տարակցս անգամ չը կրնար ըլլալ որ
 ինչ բան որ Ս. Արուսաղէմայ մէջ Սուսաւորչա-
 կան Հայոց շահերուն համեմատ է, Ստին կամ
 Քաթօլիկաց և կամ Առնայ ընդհանրապէս շա-
 հերուն հակառակ է. ուրեմն Քաթօլիկները
 միշտ պիտի բնաորեն այն բանը որ Սուսաւոր-
 չականաց վնասակար է, և պիտի դէմ կենան այն
 բանին որ Սուսաւորչականաց օգտակար է : Ասոր
 թող չը վերաւորին մեր Հոռութեան ազգայիննե-
 րը : Ազգայնութեան մասին ամեն խնդրոյ մէջ է-
 րենց ու Սուսաւորչականաց շահերը նոյն են ու
 տարբեր չեն կրնար ըլլալ. նոյն իսկ կրօնական
 մասին ալ կարելի ըլլայ թերևս իրաւախոս ըլլալ
 իրարու հետ ուր որ ըլլայ Արուսաղէմէն դուրս,
 իսկ Արուսաղէմի մէջ քրիստոնէից ընդհանուր օ-
 ղէնքին հետեւելով՝ կանթեղի մը համար, աւե-
 լի մը համար, փոխաթի մը համար՝ Հայ վարդա-
 պետներն ու Ստին վարդապետները իրարու
 գլուխ պիտի պատռեն, ասի անուրանալի է :

Եւ ամենակէ մը ի վեր Ազգին մէջ Ս. Արուսա-
 ղէմայ վանուց ու միաբանութեան բարեկարգու-
 թեան խնդիրը կը յուզի և կ'ըզաղեցնէ ամեն
 կարգի Սուսաւորչական Հայերը : Իսկ դժբաղ-
 դաբար երկու կարծիք բաժնուլած են ասոնք ու
 երկու կողմէն վերջին աստիճան յամսուութեամբ
 իրաբանչիւր իր կարծիքը կը պաշտպանէ : Ազգին
 մէջ ասոր վրայ անկողմնասէր և անաչառ վճիռ
 տուող մը գտնելը շատ դժար կ'երեւայ. էն ա-

պահով ճամբան դրոէն դատաւոր մը գտնել ու
անոր հարցընենէն է : Այս դատաւորն ալ բնակա-
նաբար Սահմէտական կամ Պրահման մը չը կրնար
ըլլալ, բորրովն օտար ըլլալով եկեղեցական կար-
գադրութեան վերաբերեալ խնդիրներու : Հար-
կաւ այլադաւան քրիստոնեայ մը պիտի ըլլայ :
Իսոյց որովհետեւ այդ այլադաւան քրիստոնեայն
պարտաւորված է Արուսաղէմայ մէջ Առսաւոր
չահանաց փնտն ու գելլու, ապա թէ ոչ իր կողմին
մատնիչ մը և դաւաճան մ'եղած կ'ըլլայ, յայտնի
է թէ այդ այլադաւան քրիստոնեայն որ դրու-
թիւնն որ մեր առջեւը իբր աղէկ բան մը գովե-
լու ըլլայ, անի մեզի համար գէշ և իր կրօնակ-
ցաց շահուն համեմատ է . նմանապէս՝ այն դրու-
թիւնն որ իբրև գէշ բան մը մեր առջեւը վար
դարնելու ելլայ, իր շահուն հակառակ ու մեր
շահուն համեմատ, որով մեզի համար աղէկ բան
մ'եղած պիտի ըլլայ :

Արդ՝ Սէճմուան որ Քաթօլիկ շահերուն միջ-
նորդ ու Քաթօլիկ կղերին բերանն է, երկար բա-
րակ սպացուցանել ու գեր է, մեզի Առսաւոր
չահան Շայոցս, թէ Ս. Արուսաղէմայ Շայոց
միաբանութեան համար Ազգային վարչութեան
ըրած անօրէնութիւնները գէշ են :

Իսել է որ՝

Մեզի համար, Առսաւորչականաց համար,
աղէկ են այն անօրէնութիւնները, որով հետե-
ւաբար գէշ եղած կ'ըլլան Քաթօլիկներուն հա-
մար :

Ար կարծենք թէ Քաթօլիկ Սէճմուային այս
վճիւր հերիք է համոզելու համար մեր սիրելի

կրօնակից ազգայինները թէ՛ Ս. Երուսաղէմայ
Հայոց վանքին և ազգին հոն ունեցած շահերուն
նկատմամբ էն օգտակար կարծիքը այն է որ վար-
չութեան ըրած տնօրէնութեանցը համաձայն է :

Եւ իրաւ ալ անանկ է :

Որո՞նք են վարչութեան ըրած տնօրէնու-
թիւնները Ս. Երուսաղէմայ մասին :

Ըսոնց քննութեանը չը մտած՝ խնդրոյն խորը
մտնենք ու տեսնենք թէ ի՞նչ բան է Երուսաղէ-
մայ միաբանութիւնը :

Ս. Երուսաղէմայ միաբանութիւնը կը բաղ-
կանայ անդամներէ ու գլխէ մը որ Պատրիարք
կ'ըսվի և որ միանգամայն առաջնորդն է բոլոր վի-
ճակին* : Այս միաբանութիւնը կը հըսկէ բոլոր
այն իրաւանց որ ունի մեր Ազգը տնօրինական
տեղեաց վրայ : Այս իրաւունքները ոչ ըստբնով
կրնան ծախու առնրվիլ, ոչ ալ ըստբնով կրնան
ծախվիլ, և անոնց աղբիւրն է ընդհանուր քրիս-
տոսական հօտին մէկ մասն ըլլալը Հայ ազգին :
Իբրև քրիստոնեայ՝ մեր աչքին այն իրաւունքները
անանկ անհուն և անսահման արժէք մ'ունին որ
որչափ անոնց վրայ դողանք բիչ է : Եսանկ է նաև
ուրիշ քրիստոնեայ ազգաց համար, և այս պատ-

* Մէճմուան կ'ուզէ նմանցընել Ս. Երուսաղէմայ Պատրիարքը
իր կրօնական միաբանութեանց Աբբա-Հայրերուն : Ս. Երուսաղէ-
մայ Հայոց պատրիարքը ոչ միայն Միաբանութեան գլուխն է, այլ
նաև բոլոր վիճակի մը առաջնորդն է, և իր իշխանութիւնը կը
տարածուի, Պէրութի, Յոպպէի, Դամասկոսի, Կիպրոսի, Եգիպ-
տոսի և այլն Հայերու վրայ, և եթէ իբրև վանահայր Ազգային
Վարչութեան իրաւասութեանը սակ ըլլալը չ'ընդունին ոմանք, որ
ատոր ալ բնաւ իրաւունք չիկայ մեր ազգին մէջ, գոնէ պէտք է ըն-
դունին որ իբրև առաջնորդ՝ ազգային կեդրոնական Վարչութեան
կողմէն պէտք է ընտրուի և անկէ կախում ունենայ :

Ճառաւ է որ այն իրաւանց պաշտպանութեանը համար դեռ մէկ բանի տարի առաջ Տէրութիւններն իրարու դէմ գինեցան :

Այս բոլոր իրաւունքները, այն բոլոր յ'անուն Հայ ազգին ստացված տեղերը՝ որոնց մէկ բթաչափին վրայ կը դողայ բոլոր Ազգը, ասոնք միաբանութեան իր ստացվածներն են որ ինք կը մատակարարէ ու կը պահպանէ ու վեհանձնաբար անոնց վայելման մխիթարութենէն մաս մ'ալ Ազգին կը հանէ, չէ նէ Ազգին իրաւունքներն են, իր քրիստոնեայ ազգ մ'ըլլալուն իրաւունքները, որոնց հսկողութիւնը՝ Ազգը յանձնած է ինքզինքնին այդ բանին նը-խրող վարդապետներու : Եւ կամ թէ այն վարդապետները որ այս նը-խրական պաշտօնը վրանին առած են, և ըսեմք թէ միշտ խոհեմութեամբ և հարկ ըլլայ նէ՛ երբեմն ալ դիւցազնաբար կը կատարեն զանի, այդ իրենց անձնուրացութիւնը յանկարծակի ինքզինքն ու բանալով բոլոր աշխարհի օրէնքներուն դէմ կրնայ արդեօք ըստանձնել ինչ որ Ազգինն է և իրենց մատակարարութեանը յանձնրված :

Բոլոր Ազգին մէջ մէկ մարդ մը չը կրնար գլու նըվիլ կարծենք որ այս հարցմանց մէկէն չը պատասխանէ, թէ Ազգն է տէր և իշխան այն իրաւանց և միաբանութիւնը Ազգին կողմէն պաշտօնեայ մը :

Բայց այս միաբանութիւնը՝ կրնայ արդեօք համեմատիլ կրօնական ուրիշ ուխտերու հետ, Քաբիւ չէններու, Պենէտիկոտեաններու, Տօմի նիկեաններու, Գռանչիսկեաններու, Փեղյաններու և Յիսուսեաններու միաբանութեանցը

հետ որոնց արդիւնքը այնքան կը պանծացնէ Մէճմուա : Հոս տեղը չ'է այս մեծանուն ընկերութեանց ոգւոյն ու արդեանցը վրայ խօսելու , այս ընկերութեանց որ անմահացած են ոչ այն չափ ըսկիզբները քրիստոնէութեան մատուցած իրենց ծառայութիւններովը՝ որչափ ետքերը մարդկութեան ընդհանրապէս և քրիստոնէութեան մասնաւորապէս հատուցած վնասներովն ու գործած ոճիրներովը : Հոս տեղը չ'է նաև ցուցնելու պատմութիւն ի ձեռին թէ ինչ կերպարանափոխութեանց ենթակայ եղաւ այս տեսակ միաբանութեանց կազմութիւնը , թէ ինչպէս նոյն իսկ ասոնց նմանները զգալով բացարձակ միապետական վարչութեան անտեղութիւնները միաբանութեան գործերուն մէջ , սիրոյ քաշադրութեամբ մը ամոքել ձգտեցան զայն միապետութիւնը և կոյր հնազանդութեան դրութիւնը դատապարտուելով որ հիմն է ընդհանրապէս իրենց կանոններուն , նախամեծար ըսկսան համարվիլ նոյն իսկ Սեծն Պօսիւէի վկայութեամբ , այն միաբանութիւնները « ուր կը հնազանդին բայց ոչ կը հպատակին , ուր կը կառավարեն բայց ոչ կը հրահանեն » :

Ընդունա , ոչ թէ միայն Ս. Լորուսազէմայ վանքն ու միաբանութիւնը , այլ ազգին ուրիշ վանքերուն ու միաբանութիւններուն և ոչ մէկը կ'ընդունի և ոչ ոք , որ Մէճմուային պանծացուցած ընկերութեանց դրութեանը և ոգւոյն ծառայէն , այն դրութեանը որ իրենց զօրութեանը պատճառ եղած է և այն ոգւոյն որոյ ուրուս գիծը մէկ քսնի տարի առաջ արեւմտեան Քաթօ-

լիկ միաբանութենէ մը ելած վարդապետ մը ներկայացուց Ղզգին :

Այս խնդիրն առ այժմ մէկդի կը ձգենք . սա միայն կ'ուզենք հաստատել հոս թէ բոլորովին ուրիշ բան է Ս. Երուսաղէմայ վանուց միաբանութիւնը՝ Երուստեան միաբանութիւններէն : Այս միաբանութիւնները եկեղեցական հիմնական կառավարութեան բոլորովին օտար հաստատութիւններ են , որոնք ըստ ժամանակին ընկերութեան մէյմէկ պիտոյիցը համար հաստատուած են . զորօրինակ՝ Քրիստոնէութեան չորրորդ դարուն մէջ ուր Եւրոպա բարբարոսներու ոտից կոխան եղած , երկիրն անհերկ , դրականութիւնն անմշակ , Պենետիկեաններն իրենց պաշտօն յատկացուցին մտաւորական զարգացումն ու ձեռաց աշխատութիւնը : 13^{րդ} դարուն մութացիմնաց միաբանութիւնները սկսան հիմնրվել զՎերտաբան քարոզելու և քրիստոնէական կենցաղը նախնի աղբատիկ վիճակին վերածելու համար . 16^{րդ} դարուն երբ Քաթոլիկութիւնը ըսկաւ ամէն կողմէ ուժգին հարուածներ ու յարձակումներ կրել , երեւան ելաւ այն համբաւաւոր միաբանութիւնը որուն պաշտօնն էր պատերազմ և որ աղատութեան ըսկզբուներին գէմ մարանչեցաւ կոյր հնազանդութեան ըսկզբուներով :

Վերջապէս բոլոր այս միաբանութիւնները մէյմէկ մասնաւոր նպատակի համար , Ղզգին ու Եկեղեցւոյ գործողութեան չըջանակէն դուրս գործելու համար , ջերմեռանդ կուսակրօնից մէկ տեղ գալովը ձեացած ընկերութիւններ են իրենց մասնաւոր շահերն ունենալով , յար և նման աւ-

և տրական ընկերութեանց, սա տարբերութեամբ միայն որ ասոնց նպատակը մարմնաւոր շահ մըն է իսկ անոնցը հոգևոր : Այս ընկերութիւնները իրենց պաշտօնին մէջ չ'ունենալով բնաւ անանկ բան մը որ Ազգին կամ Ազգեղեցւոյն իրաւանցը դպչի, ոչ մասնակցութիւն մը կրնային ունենալ Ազգին կամ Ազգեղեցւոյն կառավարութեանը որ և է ճիւղին և ոչ ալ հետևաբար կախում մը այն կառավարութենէն : Սիսայն թէ Ազգն ու Ազգեղեցին զ'իրենք պէտք էր որ ճանչնար ու իրենց գոյութեանը թոյլտուութիւն ընէր և երբ զեղծման մէջ գտնուէին իրաւունք կ'ունենար լուծելու արտաքսելու, ինչպէս քրած են շատ մը Ռաբեր ու թագաւորներ : Աւրեմն բնական բան էր որ այս միաբանութիւնները իրենք հաստատէին իրենց կանոնադրութիւնները և իրենք ընտրէին իրենց գլուխը զոր սմանց համար Ռաբը վաւերացընելու միայն իրաւունք ունէր :

Արդ՝ վերը տեսանք որ Ս. Արուստղէմայ միաբանութիւնը բոլորովին տարբեր վիճակի մէջ կը գրտնրվի : Անի Ազգին վերաբերեալ էն սրբազան իրաւանց վրա գրված է, այն իրաւանց որոնց պահպանութիւնն ու հսկողութիւնը՝ Ազգային վարչութեան պարտաւորութեանց էն մեծը և էն փափուկն է :

Ազգային վարչութիւնը չը կրնար անհոգ կենալ այդ մասին, չը կրնար բեռը վրայէն նետել ու ըսել թէ միաբանութիւնն է պատասխանատու : Ի՞նչ բանի համար է Ազգային վարչութիւնը, ի՞նչ սաւառքահան հասարակութեան վարչութիւնը, իր գոյութիւնը ի՞նչ պատճառ ունի

Տէրութեանն աչքին, Մղբինն աչքին, եթէ այս
և ասոր նման իրաւունքներուն պահպանութիւ-
նը իր պատասխանատուութեանը տակ չը պիտի
աւնէ : Եւ եթէ ասի Վարչութեանն պաշտօնին
պարագայներուն մէկն է, ըսել է որ միաբանու-
թիւնն ալ վարչութեան այս ճիւղին հոգաբար-
ձու կարգըլած է, ինչպէս կրնայ կեդրոնական
վարչութեանն անկախ ըլլալ, իր կանոնադրու-
թիւնները ինքնօրէն հաստատել, իր գըւխը՝ որ
պատասխանատու է վարչութեան, ինք ընտրել :
Որ իրաւագիտութիւն, եկեղեցական թէ քաղա-
քական, կրնայ ասանկ հակասութեան մը թօյլ-
տուութիւն ընել : Թող ցուցնեն մեզի :

Եւ Քաթողիկ Սէճմուան կը պընդէ թէ Սահ-
մանադրութիւնը Ս. Երուսաղէմայ միաբանու-
թեան իրաւունքները ոտքի տակ առած է և թէ
ասոր համար պէտք է սրբադրել Սահմանադրու-
թիւնը : Քաթողիկ Սէճմուան է, անցած տար-
վան Սուշի անցքին դիւցազններ, որ Հայ ազգին
Սահմանադրութիւնը սրբադրելու ելեր է : ' ' ' !

Ս. Երուսաղէմայ միաբանութիւնը իրաւունք
չ'ունի, պարտաւորութիւններ ունի : Երբ պար-
տաւորութիւնները կատարէ, այն ատեն իրա-
ւունք միայն ունի Մղբային երախտագիտու-
թեանն : Իսկ երբ անկարօղ ըլլայ կատարելու,
երբ անկարօղ ըլլայ մինչև անգամ կանոնաւոր քը-
ւէարկութիւն մ'ընելու, երբ անկարօղ ըլլայ
մինչև անգամ իր ստորագրութիւնը դնելու, մա-
նաւանդ երբ ազգային վարչութեանն չ'ուզէ հը-
նազանդիլ, երբ ազգային վարչութեանն հրաման-
ներուն դէմ տպաւոր վընդրիլ, երբ ազգային

վարչութեան զրկած մարդիկը չ'ընդունի ետ
գառձնէ, Վճգային վարչութիւնը առ ժամին ու
չինչ կրնայ անօրինելի պատիժ, զի պատասխանու
առու գլուխ չըկայ, այլ կրնայ արդեօք պատուել
այդ միահամուռ անհնազանդութիւնը, զայն
գործողներէն մէկը Պատրիարքութեան պաշտօնին
բարձրացնելով և կրնայ արդեօք անթերի վստա
հուութեամբ զանի անկէ ետեւ պատասխանատու
գլուխ ճանչել միաբանութեան :

Կրօնական ու Քաղաքական ժողովները մտա
ծելով ասոր վրայ, քրւէից մեծ բազմութեամբ ու
բոշէր են, թէ պէտք է որ Պատրիարքը միաբա
նութենէն դուրս մէկը ըլլայ և զայս որոշումը
Քնդհանուր ժողովին հաւանութեանը ներկայա
ցուցեր են :

Հոս լաւ պէտք է դիտել թէ Վճգային վար
չութեան համար ինչպէս և Վճգին բոլոր ողջա
միտ մասին համար՝ էական կտորը այս չէ, այլ
այն է որ միաբանութեան և վանուց կառավա
րութեանը մէջ բացարձակ միապետութեան դը
րութիւնը որ իր վերջին ծայրն էր հասած հան
գուցեալ Պատրիարքին օրովը՝ բարեխառնի, մի
անգամայն այս միաբանութեան ձեռքը յանձնը
ված հոգաբարձութիւնը՝ կարգի մ'ու կանոնի
տակ դրվի ու միաբանութեան Վճգային վարչու
թեան հետ ունեցած յարաբերութիւնները բնա
կան հիմանց վրայ հաստատվին, այսինքն՝ այն հի
մանց վրայ որ բնականաբար կը բղխին վերը մեր
հաստատած սկզբունքներէն. վերջապէս միաբա
նութիւնը որչափ կարելի է աւելի գործէ և Վճգը
որչափ կարելի է աւելի հրսկէ, միաբանութիւնը

իր պարտաւորութիւններն անթերի կատարէ , և
 Ազգը իր իրաւունքը լիութի կերպով գործածէ .
 Արուսաղէմայ վանքը ըլլայ միանգամայն լուսա-
 ւորութեան վաւարան մը Ազգին համար , և մի-
 արանսութիւնը իր ձեռքը յանձնրված պաշտօնին
 բարձրութեանն ու փափկութեանը համեմատ
 կարողութիւն ունեցող անգամներէ բողկանայ :
 Եթէ այս ըլլայ , այն ստեն Ազգը բոլոր՝ փոխա-
 նակ կեղակարծ նզովքի մը՝ ազգովին ընդունված
 հիմնական ու անխախտելի օրէնքով մը Պատրիար-
 յութեան իրաւունքը միաբանութեան մէջ կը
 հաստատէ դարուց ի դարս , վասն զի եթէ միա-
 բանութիւնը արժանի գրտվի , էն սպահով ճամ-
 բան այս է :

Ըտր համար ահա Ազգային Վարչութիւնը
 Ս. Արուսաղէմայ համար ընտրվելու Պատրիար-
 յքը պարագայներէ ստիպեալ դուրսէն ըլլալու
 խնդիրը յուզելով , իբրեւ բացառութեամբ մի
 միայն այս պարագային մէջ ընել ուզեց , այն յու-
 սով որ ասկէ ետքը Վարչութեան ըրած տնօրէ-
 նութեանց գործադրութեամբը հարկ չ'ըլլայ այս
 միջոցին գիմելու :

Վարչութիւնը իրաւունք ունէր ասանկ տնօ-
 րէնութիւն մ' ընելու . զի թէ և նզովք ալ ե-
 ղած ըլլար կամ նզովքին մտքովը աւանդութիւն
 մը գտնրված ըլլար Ակեղեցական կառավարու-
 թեան մէջ , նոյն իսկ նախնիք ասանկ արտաքոյ
 կարգի պարագայի մէջ այդ նզովքին այդ աւան-
 դութեան դէմ դրսէն Պատրիարք մը կարգելու
 օրինակ տուած էին և աւանդութիւն ըսվածն ալ ,
 եթէ աւանդութիւն կայ , կրօնական աւանդու-

Թեան մը ոյժը ոչ երբէք կրնայ ունենալ. Թող որ այդ աւանդութիւնը շատ շատ 150 տարվան աւանդութիւն մըն է. Թող որ այդ աւանդութիւնն ալ կուտայ մարտիկէն և մեր Ազգին մէջ (Օսկանէն ետքը և ոչ առաջ ըլլալով՝ ի գիր աւանդեալ ըլլալու էր ընդունելի ըլլալու համար, որով նորովքին գոյութիւնն ալ գոնէ տարակուսելի ըլլալով՝ ատանկ սովորութիւն կամ անգիր կանոն մը ջերմեռանդ երեւակայութեան մը միայն յատուկ է մինչև աւանդութեան մը կարգ բարձրացնել:

Ահա դարձեալ ասոր համար է, որ Մեծահասակը ժողովոյ դիւանն ալ խաղաղասիրական ուրիշ շարժեալ և անձնուրացութեան օրինակը ինք տալով անոնց՝ որ ամենէն աւելի Թերևս պարտաւորութիւն ունին խաղաղութեան համար ամենայն ինչ զոհելու, զոհեց մինչև անգամ ինչ որ շատերուն աչքին օրինակուորութեան կէտ մըն էր և Ազգին օգուտ:

Իսկ Մեծահասակն այս առաջարկութիւնը չ'երկրնար պաշտօնական կերպով ընել, զի տարօրինակ պատասխանատուութիւն մ'առած կ'ըլլար վրան Մեծահասակը ժողովին առջև, այլ Մեծահասակը ժողովին մեծագոյն մասին խաղաղասիրական ոգւոյն վրայ ունեցած վստահութեամբ բաջալերված խորհուրդ մըն էր որ կուտար հինգ կամ քսան հոգեւորականներու՝ որոնց եկեղեցական բարձր պաշտօնը և անկէ բղիճած իրաւացի ազդեցութիւնը՝ որով հաւասարապէս կրնան գործել ամեն կարգի ազգայնոց վրայ երբ յանուն արդարութեան ու խաղաղութեան կը խօսին, իրենց դիւրութիւն կուտար խաղաղարար ըլլալու Ազգին մէջ: Ինչ

ւանն այս զոհը ընելով, այսինքն այս առաջարկութեան ընդունելութեանը աշխատելու խօսք տալով, խնդրոյն էն հիմնական կտորը, այսինքն՝ բարեկարգութեան խնդիրը ըստ մեծի մասին ազատած կը կարծէր և այս վերջին պարագայներուն մէջ իրենց գործքերովը ընդհանրապէս իբրև ապրտամբ ու խռովայոյղ ճանչցրված երկու միաբան վարդապետներուն համար զատ պայման դնելով որ դուրս մնան ընտրելեաց ցանկէն, նոյն իսկ բարեկարգութեան խնդրոյն վրայ մէկ կողմէն կերպով մը ակամայ հրաւիրված կեղակարծ կամ իսկական վտանգը, միւս կողմէն ուրիշ կերպով հեռացնել կ'ուզէր* :

Էինգ եպիսկոպոսները որոնց մէջը երկու կողմին ալ կարծեացը ծառայող անձինք կային, չուզեցին բնաւ ինչ զոհել իրենց կարծիքներէն և 'Իլւանն ալ մինչև ցուցված պայմանաժամին ըրանալը՝ բնութեան պատասխանի մը սպասելէն ետքը, պարտաւորեցաւ Վզգին ողջամիտ մասին հետ խնդիրը այն կէտին մէջ նկատել ուր կը գրու նրվէր վերջին ընդհանուր ժողովէն առաջ :

Մահ ասոնք են Վզգային վարչութեան ըրած վերջին տնօրէնութիւնները Ս. Արուստղէմայ խնդրոյն մէջ :

Վզգային վարչութիւնն այս տնօրէնութիւններն ընելով իր պարտքը կատարեց և իր խղճմբտանքն ու պատասխանատուութիւնը ազատեց հակառակ տնօրէնութեանէ մը ծագելիք հետևու-

* Այս վարդապետներէն Սահակ վարդապետը Ս. Պատրիարքի ներկայութեան և Ազգային ժողովի մէջ երդում ըրած է հանգիստաւոր՝ չընդունելու Վերուստղէմայ Պատրիարքութիւնը :

Թիւններէն : Եթէ այս մասին Սահմանադրու-
թիւնն իրեն սուաջնորդ բռներուն համար՝ այս
կերպ վարվելու սրարտաւորեցաւ , առով Սահ-
մանադրութեան պատիւը կ'աւելնայ և ոչ թէ
կրնուազի , ինչպէս կ'ուզէ հաւտացընել մեզի
Մէծմուսն : Եթէ Սահմանադրութեան
օրովն ըսկաւ Եգգը իր ուշադրութիւնն ու խը-
նամքը տարածել Ս . Երուսաղէմայ վանուց վի-
ճակին վրա , առի Սահմանադրութեան էն զե-
ղեցիկ արդիւնքներէն մէկը պէտք է համարվի :

Իսկ առանկ սրբազան սրարտաւորութեան մը
կատարմանէն ծագած շիտթն ու իրարանցումը
և անոնց բոլոր աղէտալի հետեւանքները՝ այն ան-
ձանց միայն արդիւնքն են որ ամէն տեսակ վարչու-
թեան տակ , անկանտն և կանոնաւոր կառավարու-
թեանց օրով , միշտ ու ամէն խնդրոյ մէջ վարչու-
թեան հակառակիլն իրենց սովորութիւն ըրած են
և կը հակառակին երբ վարչութեան "գործողու-
թիւններն Եգգային յառաջդիմութեան , օրինաւո-
րութեան և բարեկարգութեան ի նպաստ ըլլան :

Սահմանադրութեան հաստատութենէն ա-
ռաջ և քանի տարիներ առաջ , քանիցս արդէն
յուզված էր Ս . Երուսաղէմայ խնդիրը և մի և
նոյն անձանց յարուցած ընդդիմութիւններովը
խափանված էր . և այն ատեն զիւրութեամբ
գործ տեսան , զի կանոնաւոր բան մը չը կար
ազգին մէջ . Սահմանադրութեան օգուտը սն
եղաւ որ այս սնգամ Եգգովին ընդունված օրէնք
մը կար օրինաւոր ազգային երեւոխոխանութեամբ
ու կանոնաւոր վարչութեամբ , որ թումք մը ե-
ղաւ կրից յորձանացը դէմ :

Եւ մենք համոզված ենք, որ Սահմանադրութեան շնորհիւր այս խնդիրը կը լուծվէր յօգուտ ազգին առանց դժուրման և ընդունայն կ'ըլլային բոլոր հակառակ ջանքերն ու թելադրութիւնները, եթէ այս թելադրութեանց գլուխ չը կայնէր կղերին մէկ մասը իրեն պարագլուխ ունենալով պատկառելի ծերունի մը, ու թոնամեայ Եպիսկոպոս մը, որուն ալիքը անխղճաբար իր կրիցը գործիք ու խաղալիք բրաւ հակառակ կուսակցութիւնը, և եթէ կեղակարծ նշովքի մը պարզ սիրտերու աղբած սարսափովը ռամիկ հասարակութեան վրայ բանելով մինչև անգամ կրօնական սուրբ զգացումը ամբարշտաբար զէնք և վառօդ միանգամայն չ'ընէին Եպպային վարչութեան դէմ, Սահմանադրութեան դէմ և օրինաւորութեան ըսկզբունքին դէմ:

Կլերը մոռցաւ այս պարագային մէջ իր Եստ ուսածային առաքելութիւնը, սիրոյ և խաղաղութեան պաշտօնը, և կուրօրէն գործիք եղաւ կայր հնազանդութեամբ, խռովութեան և կռիւններու: Փոխանակ օրհնելու աւելի սիրեց անիծել, փոխանակ օգնելու աւելի սիրեց հալածել, և փոխանակ արդարութիւնը խօսելու ու ճշմարտութիւն բարոզելու, անիրաւութեան ձեռք կարկառեց մտերմաբար ու նախապաշարմանց տխուր արձագանքն եղաւ: Եւ Եյն որ ամենէն աւելի իրաւունք ու պարտաւորութիւն ունէր խաղաղութեան ձայնը լսեցնելու կրից և ընդդէմահարութեանց շփոթին մէջ, անի ամենէն աւելի փչեց բորբոքեց հրդեհը և չ'ուզեց յարգել այն ձերմակ մաղերու փառաւոր պսակը, որով

տարիքը պատկած է իր օժեալ գլուխը :

Սենք յոյսերնիս չենք կտրեր մեր կղերին բարեպաշտ մասին ճշմարիտ զգացումներէն, որ ամենամեծ մասն է : Վայրկեան մը իր խաղաղասեր ընթացքէն խոտորած և յանգէտս անվերջանալի կռիւներու պատճառ եղած՝ արդէն սիրտը ճքմլոված և աչքն արտասուալից կ'ըսկըսի հանդիսագէր ըլլալ այն անցքերուն որ բոլոր ազգասիրաց միօրինակ ցաւ կը պատճառեն : Պիտի չը կրնայ երկար ատեն անտարբեր մնալ և վերջապէս դարձեալ ինք միջնորդ ըլլալով հաշտութեան, և անձնուրացութեան ու զիջման առաջին օրինակը դարձեալ ինք տալով, պիտի եղծէ բոլորովին այն տխուր սպաւորութիւնը զոր իր ընթացքը թողուց շատերուն մրաքին մէջ :

1861 Օգոստոս 1
Կ. Պոլիս

Գ. Ա. Օքֆալտ.